

Jelen tananyag a Szegedi
Tudományegyetemen készült az Európai
Unió támogatásával. Projekt azonosító:
EFOP-3.4.3-16-2016-00014

PRAGMATIZMUS

Dr. habil. Krémer Sándor

I. TÉMA (OL-1): BEVEZETÉS - A PRAGMATIZMUS A DARWINIZMUS ÉS AZ AMERIKAI POLGÁRHÁBORÚ FÉNYÉBEN

Az új filozófiai irányzat szellemiségére a 19. század két eseménye volt meghatározóan hatással: Charles Darwin *A fajok eredete* c. műve (1859), és az amerikai polgárháború (1861-1865).¹ A darwinizmus már doktrínaként dívott, amikor 1872-ben, a pragmatizmus gyökerének számító „Metafizikai Klub” megalakult.² A tudósok körében elfogadott volt az evolúciós gondolat, hogy az organizmusok fajfennmaradása a környezethez való jobb adaptációkészségén múlik. A pragmatizmus nem pusztán elfogadta, de nézetébe beépítette ezt a darwinista gondolatot: a biológiai organizmusok már nem tekinthetők egyszerűen a környezeti ingerek passzív felvevőinek. Boros ezt úgy interpretálja, hogy a pragmatizmus az organizmusokra úgy tekintett, hogy „maguk is folyamatosan alakítják környezetüket, belenyúlnak saját környezetükbe. Tehát miközben maguk is adaptálódnak a környezetük

¹ Lásd Louis Menand: *The Metaphysical Club: A Story of Ideas in America*. Farrar, Straus and Giroux, New York 2001.

² Menand tesz említést arról, hogy a Metafizikai Klub szellemiségéhez nem csak a pragmatizmus alapítóit tarthatjuk számon, hanem olyanokat is, akiknél meghatározóan fellelhetők voltak a pragmatista eszme nyomai, mint John Fiske történelemszabályozásban, Francis E. Abbot teológusnál a teológiában. Menand továbbá kitér a *Metafizikai Klub* elnevezés paradoxonjára is, tudniillik, a pragmatizmus éppen ellenkezője annak, amit a „metafizika” sejtet.

változásaihoz, megpróbálják a környezetet is saját igényeiknek megfelelően adaptálni, a környezetet a maguk számára 'otthonossá' tenni".³ Boros valójában az *aktív kölcsönösséget* emeli ki az organizmus és környezete között, melynek köszönhetően, „többé nem lehetett kantiánusan, környezetétől izoláltan tekinteni, olyannak, amely egyszerűen adatokat gyűjt, földolgoz, majd visszahat a környezetére. **Az élő szervezet valójában állandó, folyamatosan kapcsolatban van a külvilággal, folytonos egészet alkot vele: 'ahol élet van, ott viselkedés, aktivitás van. Azért, hogy az élet fönmaradhasson, ennek az aktivitásnak folyamatosnak és a környezethez alkalmazkodónak kell lennie'** (Dewey 1899-1924/1976-: 12/128)."⁴ Menand pedig egyenesen arról beszél, hogy a pragmatizmus tulajdonképpen Darwin természetes kiválasztódás elméletének filozófiára való alkalmazása. Hasonló véleményen van Aboulafia is, aki szerint a pragmatisták bizonyos értelemben instrumentális darwinisták.

Az amerikai polgárháború szellemi következményei kézzelfoghatóan voltak jelen a közgondolkodásban. Amerika történetének legvéresebb konfliktusa, a rabszolgaságot elsöprő polgárháború a régi gazdasági-társadalmi struktúrának is a végét jelentette: „Amerika született meg az Unió volt tábornokai által, akik az országot a modernitásba taszították...A pragmatizmus Amerika számára név, amelyet a modernitás fémjelez. Par excellence, ez egy modernista filozófia”.⁵ Menand szerint bár „nem kizárólag a háború tette Amerikát modernné, de a háború jelzi a modern Amerika megszületését”.⁶ Menand ezzel arra utal, hogy az amerikai polgárháború túlmutatott önmagán és egy új szellemi irányzat előtt nyitott utat, mely az abszolút ideákra mint rendkívül veszélyes tételekre tekintett, és vallotta, jobb, ha ezeket eszközként kezeljük mintsem örök igazságokként: „A polgárháború diszkreditálta az azt megelőző generáció feltevéseit. A háború utáni reakció a bizonyosság és a filozófiai infallibilizmus ellen volt.”⁷ **A polgárháború utáni Amerika az abszolutizmus minden válfaját elutasította.**

³ Boros János: „Pragmatizmus”. In Boros Gábor (Szerk.): *Filozófia*. Akadémiai Kiadó, 2007. 1338. o.

⁴ Uo. 1338. o.

⁵ Louis Menand: *The Metaphysical Club. A Story of Ideas in America*. Farrar, Straus and Giroux, New York, 2001. ix.

⁶ Uo. ix.

⁷ Uo. ix.

További olvasmányok:

- Hans Joas: *Pragmatism and Social Theory*. (Chicago & London: The University of Chicago Press, 1993)
- Louis Menand, *The Metaphysical Club: A Story of Ideas in America*. (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2001)
- *Pragmatizmus. A pragmatista filozófia megalapítóinak műveiből*. Szerk.: Szabó András György (ford.: Fehér Márta, Márkus György, Vajda Mihály), Budapest: Gondolat Kiadó, 1981.
- Boros János: „Pragmatizmus”. In: Boros Gábor (Szerk.): *Filozófia*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2007.
- Krémer Sándor, *A késői Richard Rorty filozófiája*. Szeged: JatePress, 2016.
- *Filozófia a globalizáció árnyékában: Richard Rorty*. (Ed.: Nyíró Miklós, Budapest: L'Harmattan – Magyar Filozófiai Társaság, 2010.)
- „Shusterman in Budapest” – An interview prepared by Alexander Kremer. In: *Aesthetic Experience and Somaesthetics*. (Alexander Kremer, editor) *Pragmatism Today*, Vol. 5, Issue 2, Winter 2014.
(http://www.pragmatismtoday.eu/winter2014/Pragmatism_Today_Volume5_Issue2_Winter2014.pdf)

Ellenőrző kérdések:

1. Mikortól beszélhetünk az amerikai pragmatizmus megjelenéséről?
2. Mi az a két tudományos és társadalmi esemény, ami szerepet játszott a pragmatizmus létrejöttében?